

ТАКМИЧЕЊЕ ИЗ ФИЗИКЕ УЧЕНИКА СРЕДЊИХ ШКОЛА
ШКОЛСКЕ 2011/2012.ГОДИНЕ

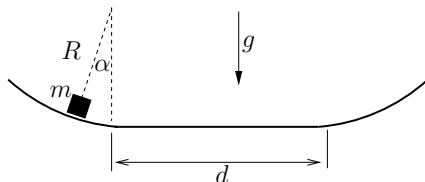

IV разред

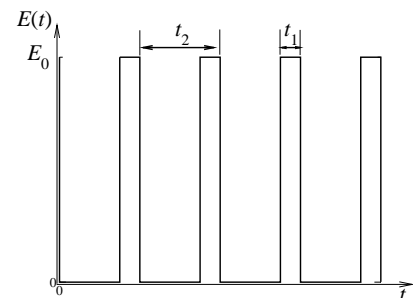
Друштво физичара Србије
Министарство просвете и науке Републике Србије
ЗАДАЦИ

ОПШТИНСКИ НИВО
18.02.2012.

1. Мало глатко тело масе m налази се на глаткој подлози која се састоји од хоризонталног дела дужине d и два кружна лука полупречника R (слика 1). Цео систем налази се у пољу силе Земљине теже чије је убрзање g . У почетном тренутку тело мирује, а правац који спаја тело и центар кружног лука заклапа мали угао α са вертикалом. Одредити период осцилација система. (20 поена)
2. Сунчево електромагнетно зрачење је највећи потенцијални извор енергије на Земљи. Нажалост, Сунчева енергија се још недовољно користи због незадовољавајуће ефикасности претварача соларне у електричну енергију - соларних ћелија. Група српских научника разматра план за побољшање снабдевања електричном енергијом у Србији према коме би се ненасељени део Србије димензија $d \times d$ (где је $d = 10\text{ km}$) прекрио пољем соларних ћелија. Претпостављајући да је ефикасност претварања соларне енергије у електричну $\eta = 1\%$, одредити који проценат годишње потрошње електричне енергије у Србији би могао да се покрије енергијом из овог поља соларних ћелија. Сунце сматрати апсолутно црним телом температуре $T_s = 5800\text{ K}$. Просечни грађанин Србије годишње потроши $Q = 3,4\text{ MW} \cdot \text{h}$ електричне енергије, а популација Србије је $N = 8,9 \cdot 10^6$ становника. Претпоставити, једноставности ради, да Сунце 12 сати дневно обасјава поље соларних ћелија под правим углом и занемарити апсорпцију зрачења у атмосфери. (20 поена)
3. Протон се из стања мировања убрзава периодичним електричним пољем $E(t)$ чија је зависност од времена дата на слици 2, при чему је $E_0 = 10 \frac{\text{kV}}{\text{m}}$, $t_1 = 1\text{ ns}$ и $t_2 = 4\text{ ns}$. После колико времена ће протон достићи 80% брзине светлости? (20 поена)
4. У задацима у којима се јавља Комптонов ефекат готово увек се овај ефекат веже за рендгенско и γ зрачење. Да би било јасно зашто се овај ефекат обично не помиње уз видљиву светлост, погледајмо шта се дешава са Комптоновим расејањем видљиве светлости на слободним електронима.
  - а) Показати за који је угао расејања фотона на слободном електрону промена таласне дужине услед Комптоновог ефекта највећа?
  - б) За овај угао наћи промену таласне дужине фотона за расејање на слободном електрону.
  - в) Видљива светлост обухвата област таласних дужина од 400 nm до 700 nm . За коју таласну дужину видљиве светлости је релативна промена таласне дужине највећа?
  - г) Наћи максималну релативну промену таласне дужине услед Комптоновог расејања на слободном електрону за видљиву светлост. (20 поена)
5. Светлост хелијум-неонског (HeNe) ласера снаге 5 mW пада нормално на површину материјала коефицијента рефлексије $0,9$. Сва светлост коју материјал не рефлектује бива апсорбована. Озрачена површина има кружни облик полупречника $1,5\text{ mm}$. Колики притисак врши светлост ласера на озрачену површину? Када се користи микроскопски објектив тада озрачена површина може да се смањи и до полупречника $0,5\ \mu\text{m}$. Колики притисак врши светлост на озрачену површину у овом случају? (20 поена)

Слика 1: Слика уз задатак 1

Слика 2: Слика уз задатак 3

Потребне константе: Штефан-Болцманова константа $\sigma = 5,67 \cdot 10^{-8}\text{ W} \cdot \text{m}^{-2} \cdot \text{K}^{-4}$, полупречник Сунца $R_s = 6,96 \cdot 10^5\text{ km}$, растојање између Земље и Сунца $R_{zs} = 1,5 \cdot 10^8\text{ km}$, маса мировања протона $m_p = 1,67 \cdot 10^{-27}\text{ kg}$, елементарно наелектрисање $e = 1,6 \cdot 10^{-19}\text{ C}$, брзина светлости $c \approx 3 \cdot 10^8\text{ m/s}$, маса мировања електрона $m_0 = 9,109 \cdot 10^{-31}\text{ kg}$, Планкова константа $h = 6,626 \cdot 10^{-34}\text{ J} \cdot \text{s}$.

Задатке припремили: др Ненад Вукмировић и др Михаило Рабасовић, Институт за физику, Београд

Рецензент: др Дарко Танасковић, Институт за физику, Београд

Председник Комисије за такмичења средњих школа: др Александар Крмпот, Институт за физику, Београд

ТАКМИЧЕЊЕ ИЗ ФИЗИКЕ УЧЕНИКА СРЕДЊИХ ШКОЛА
ШКОЛСКЕ 2011/2012.ГОДИНЕ

IV разред

Друштво физичара Србије
Министарство просвете и науке Републике Србије
РЕШЕЊА

ОПШТИНСКИ НИВО
18.02.2012.

- Кретања тела током једног периода састоји се од два спуштања низ кружни лук (свако од њих траје време t_1), два пењања уз кружни лук (свако од њих траје време t_2) и два кретања по праволинијској подлози (свако од њих траје време t_3). Период осцилација је једнак $T = 2t_1 + 2t_2 + 2t_3$ **3п**, где је $t_1 = t_2$ **1п**. Кретање тела по кружном луку је еквивалентно кретању математичког клатна дужине R **3п**. Притом су времена t_1 и t_2 једнака четвртини периода осциловања математичког клатна, тј. $t_1 = t_2 = \frac{\pi}{2} \sqrt{\frac{R}{g}}$ **4п**. У почетном положаја енергија тела се састоји само од потенцијалне енергије $E_a = mgR(1 - \cos \alpha)$ **1п**, а кад стигне на хоризонталну подлогу његова енергија је $E_b = \frac{1}{2}mv^2$ **1п**, где је v брзина којом се тело креће по хоризонталној подлози. Из закона одржања енергије је $E_a = E_b$ **1п**, одакле се добија $v = \sqrt{2gR(1 - \cos \alpha)}$ **2п**, па је $t_3 = d/v = 2d/\sqrt{2gR(1 - \cos \alpha)}$ **1п+1п**. Коришћењем изведених релација коначно се добија $T = 2\pi\sqrt{\frac{R}{g}} + 2d/\sqrt{2gR(1 - \cos \alpha)}$ **2п**. Напомена: У потпуности признавати решења у којима је искоришћена апроксимација $\cos \alpha = 1 - \alpha^2/2$.
- Снага зрачења које емитује Сунце је дата по Штефан-Болцмановом закону са $P = \sigma T_s^4 \cdot 4R_s^2\pi$ **5п**. Од тог зрачења на поље соларних ћелија пада током дана $P_d = P \frac{d^2}{4R_{zs}^2\pi}$ **4п**, а током ноћи $P_n = 0$ **1п**. Зато је средња снага која стиже до потрошача једнака $P_p = \frac{1}{2}\eta P_d = \frac{1}{2}\eta\sigma T_s^4 d^2 \frac{R_s^2}{R_{zs}^2}$ **5п**, где фактор $\frac{1}{2}$ стоји због чињенице да се соларне ћелије обасјавају само током дана. С друге стране је снага потрошње $P_0 = NQ/T_0$ **2п**, где је $T_0 = 1$ година. Уколико би се поље соларних ћелија изградило, оно би учествовало у производњи електричне енергије уделом од $x = \frac{P_p}{P_0} = \frac{\frac{1}{2}\eta\sigma T_s^4 \frac{R_s^2}{R_{zs}^2} d^2}{NQ/T_0} = 20,0\%$ **2п+1п**.
- Сила која делује на протон је $F = eE(t)$ **1п**. Од тренутка $t_2 - t_1$ до t_2 је $E(t)$ константно, па је промена импулса протона за то време једнака $\Delta p_1 = eE_0 t_1$ **3п**, а у периоду времена од 0 до $t_2 - t_1$ се импулс протона не мења **2п**. Зато је током једног периода промена импулса протона једнака Δp_1 **2п**. Кад протон достигне 80% брзине светлости, његов импулс је $p_p = \frac{m_p v}{\sqrt{1-v^2/c^2}}$, где је $v = 0,8c$ **4п**. То се деси након $N = \frac{p_p}{\Delta p_1}$ периода **4п**, тј. након времена $t = N t_2 = \frac{m_p v}{\sqrt{1-v^2/c^2}} \frac{1}{eE_0} \frac{t_2}{t_1} = 1,67 \text{ ms}$ **1п+2п+1п**.
- Промена таласне дужине за расејање фотона на слободном електрону је дата са $\Delta\lambda = 2\lambda_c \sin^2(\theta/2)$, где је θ угао расејања фотона, а λ_c је Комптонова таласна дужина која се израчунава као $\lambda_c = h/(m_0 \cdot c)$ (m_0 је маса мировања електрона, c је брзина светлости у вакууму). Ова промена је највећа када је $\sin^2(\theta/2)$ највећи, односно једнак 1. Одавде се добија да је $\theta/2 = 90^\circ$, односно $\theta = 180^\circ$ **5п**. Прихватају се и остала тачна објашњења.
  - На основу формула $\Delta\lambda = 2\lambda_c \sin^2(\theta/2)$ и $\lambda_c = h/(m_0 \cdot c)$ добија се да је $\Delta\lambda = 4,85 \cdot 10^{-12} \text{ m}$ **5п**.
  - Релативна промена таласне дужине λ је дата са $\Delta\lambda/\lambda$. Ова промена је највећа када је таласна дужина λ најмања. Дакле, највећа релативна промена таласне дужине за видљиву светлост је за таласну дужину од 400 nm **5п**.
  - Максимална релативна промена таласне дужине видљиве светлости се сада добија као $\Delta\lambda/400 \text{ nm} = 1,2 \cdot 10^{-5} = 0,0012\%$ **5п**. Овако малу промену је веома тешко детектовати.
- Притисак светлости на површину на коју светлост нормално пада рачуна се као $p = (R + 1)I/c$ **5п**. Овде је R коефицијент рефлексије површине, I је интензитет светлости, а c је брзина светлости. Интензитет светлости представља снагу светлости по јединици површине, па се рачуна као $I = P/S = P/(r^2\pi)$ **5п**. Овде P представља снагу зрачења, S је озрачена површина, а r је полупречник озрачене површине. У случају када се не користи микроскопски објектив је $r = 1,5 \text{ mm}$ и тада се на основу претходне две формуле добија $p = 4,48 \cdot 10^{-6} \text{ Pa}$ **5п**. У случају када се користи микроскопски објектив је $r = 0,5 \mu\text{m}$. Тада се добија $p = 40,3 \text{ Pa}$ **5п**.